

К. С. Гречаний

аспірант

кафедра політології Інституту соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова
кв. 34, проспект Шевченка, 8/6, м. Одеса, 65058, Україна,
тел. +38 067 7825868,
e-mail: djonny1929@ukr.net

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню ідеологічних чинників, які сприяють процесам соціальної інтеграції. Акцентується увага на компонентах ідеології, які необхідні для інтеграції українського суспільства. Дослідження також направлене на аналіз тих ідеологій, які є деструктивними і пов'язані з ризиками розколу або занепаду нашого соціуму.

Ключові слова: ідеологія, суспільство, соціальна інтеграція.

Ні для кого не секрет, що українське суспільство не є монолітним. Навіть не беручи до уваги проблемні регіони, в яких процвітають ідеї сепаратизму, українці не мають єдності у поглядах на майбутнє країни. Соціальній інтеграції заважають також політичні маніпуляції, технології застосування яких вже не раз партії і блоки випробували на своїх виборцях. Метою статті є дослідження проблеми формування суспільної ідеології в Україні як найпотужнішого фактору суспільної інтеграції. Поставлена мета передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань: визначення зв'язку між поняттями “соціальна інтеграція” і “суспільна ідеологія”; з'ясування факторів формування ідеології інтеграції в Україні; визначення ризиків для українського суспільства, пов'язаних з популяризацією деструктивних ідеологій.

В даній статті під терміном “соціальної інтеграції” розуміється “процес перетворення відносно самостійних, слабо пов'язаних між собою об'єктів (індивідів, груп, класів, держав) в єдину, цілісну систему, що характеризується погодженістю і взаємозалежністю її частин на основі загальних цілей, інтересів і т. д.; процес встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами, групами, гілками влади і управління, вироблення суспільством єдиної ідеології” [1].

Соціальні інститути як специфічні утворення, що забезпечують відносну стійкість зв'язків і стосунків в рамках соціальної організації суспільства, лише створюють передумови для соціальної інтеграції [2]. Головною рушійною силою процесу виступає суспільна ідеологія. Вона формується під час взаємодії держави і суспільства.

В цьому контексті ідеологію можна визначити як “систему ідей, поглядів, в яких усвідомлюються та оцінюються відношення людей до дійсності і один до одного, котрі виражають інтереси різноманітних соціальних груп, класів, суспільств” [1]. Ідеологія виконує ті функції, без яких

соціальна інтеграція неможлива. По-перше, вона формує загальні принципи розвитку держави, її політики, що поділяє більшість суспільства. Лише за наявності таких принципів можна уявити образ спільного майбутнього. По-друге, ідеологія створює певні межі для влади, вихід за які буде розглядатися суспільством як зрада. Влада, що немає ідеології, — є неконтрольованою і нелегітимною. Недарма політики, громадські діячі, представники ЗМІ почасти наголошують на необхідності національної ідеї для ефективного розвитку держави. По-третє, ідеологія формує ціннісні координати людини, визначає лінію її поведінки, допомагає орієнтуватися в суспільстві [3].

Ідеологія формується різними шляхами залежно від політичного режиму. Тоталітарні і авторитарні режими самі формують ідеологію, потім намагаються силоміць інтегрувати її в суспільство. Але демократії також не позбавлені державної ідеології. На початковому етапі відбувається конкуренція ідеологічних моделей, представлених поглядами, переконаннями та почуваннями певних соціальних груп, потім та з них, яка перемагає, виходить на рівень державної політики. Партія чи кандидат, що перемогли на виборах, не тільки намагаються втілити свої ідеї на практиці, а й скерувати суспільство у потрібне русло. Владні сили чудово розуміють, що в разі невідповідності їх діяльності політичним викликам проти них буде застосовано потужну ідеологічну зброю опонентів. Тож кожна ідеологія-переможець має себе захищати. Інколи цей захист переростає в наступ і тоді ми маємо справу зі зміною політичного режиму.

Для України зараз актуальне повернення до ідеології, але за умов удосконалення демократичного ладу в країні. Зважаючи на проблеми з представниками національних меншин в певних регіонах, як то з росіянами в Криму, угорцями на Закарпатті, румунами в Буковині, очевидно, що соціальна інтеграція має відбуватися на принципах етнізму, сильної державності, національної єдності. Інакше чужородні елементи в українському суспільстві будуть посилювати протиріччя між регіонами.

Доктор політичних наук, професор Антонюк визначає наступні чинники ефективного формування громадянської нації в Україні: здатність політичних сил та інтелектуальної еліти консолідувати навколо етнічного ядра усіх українських громадян, припинити постійні спекуляції на гуманітарних питаннях, які розколюють суспільство; об'єднання різних соціальних груп навколо національної ідеї у формі європейського вибору у політико-державному, економічному та етнокультурному аспектах; ефективне впровадження радикальних реформ у всіх суспільних сферах [4]. Науковець продовжує свою думку: "Визначальним політичним чинником консолідації української нації є підвищення дієспроможності та ефективності суспільних і державних інститутів на засадах демократизації життя країни, яка повинна реалізовуватись у таких пріоритетах: демократизація політичного процесу; сприяння розвитку громадянського суспільства; забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення свободи слова та гарантування громадянам найширшого доступу до інформації; судова реформа,

спрямована на утвердження справедливого суду і гарантування правосуддя для кожного громадянина. На шляху формування української нації основними факторами її згуртування є проблема створення оптимальної інституціональної моделі правління, яка спиратиметься на демократичну процедуру та передбачатиме ефективний механізм стримувань і противаг між виконавчою, законодавчою і судовою гілками влади...” [4]. Отже, вищезначені принципи сильної державності, етнізму та національної консолідації мають поєднуватися з загальноприйнятою політичною практикою цивілізованих країн. Саме таким чином потрібно творити ідеологію інтеграції в Україні. В іншому випадку ризикуємо прийти до суспільно небезпечних ідей.

Існує декілька “ідеологічних захворювань”. Розглянемо їх детальніше.

Комунізм — політична ідеологія, яка пропагує утопічний суспільний устрій на основі принципів рівності та соціальної справедливості. Вважається, що комунізм виник в середині XIX ст., провідними теоретиками виступили німецькі філософи Карл Маркс та Фрідріх Енгельс. Стрижнем марксистської концепції виступає вчення про класову боротьбу, орієнтація на переважно насильницьку реалізацію класових цілей. Розкриваючи зміст і форми класової боротьби “пролетаріату”, Маркс і Енгельс визначали її основну мету: встановлення диктатури “пролетаріату”, яка є антиподом диктатури “експлуататорських класів” і яка приводить до побудови безкласового суспільства та створює передумови для відмирання держави [5].

В XX столітті комунізм мав декілька течій. Найбільш потужними стали ленінізм, який загострював увагу на найбільш агресивних положеннях марксизму і мав своє втілення в СРСР, та маоїзм в Китаї. Обидва режими на шляху так званої “класової боротьби” знищили мільйони своїх громадян. Британський історик Норман Дейвіс виділяє ряд універсальних характеристик комуністичних і нацистських тоталітарних режимів: псевдонауковість, утопічна мета, дуалістична партія-держава, вождизм, бюрократизм, пропаганда, естетика сили, діалектичний ворог, колективізм, мілітаризм тощо [6]. Думка про сутнісну тотожність тоталітарних режимів незалежно від ідеології, достатньо поширена у світі: комунізм як політична доктрина багатьма державами поставлений на один щабель з нацизмом. В деяких країнах навіть заборонена радянська символіка. Парламентська Асамблея Ради Європи 2006 року прийняла резолюцію, в якій рішуче засудила такі злочини комунізму, як індивідуальні та групові вбивства, страти людей, голодомори, депортації, використання рабської праці, зазіхання на свободу совісті та право мати власну думку.

Анархізм — суспільно-політична течія, виступаюча з ідеєю негайного знищення державної влади в результаті стихійного бунту мас і створення федерації дрібних автономних асоціацій виробників. Анархізм відкидає організовану політичну боротьбу, тактичним засобом проголошує акціонізм [1].

Анархізм виникає в першій половині XIX століття, хоча окремі анархічні ідеї існували задовго до виникнення цілісної теорії, устремління до

свободи особистості у вільному суспільстві, заперечення влади і експлуатації пройшли різні епохи. Головними ідеологами анархізму виступили англієць Вільям Годвін та німець Макс Штирнер.

Існує три основні течії анархістів: анархо-синдикалісти, анархо-комуністи і анархо-індивідуалісти. Анархо-комуністи наголошували на необхідності створення федеративного союзу общин замість держави, первинності споживання над прибутком, розподіл благ за потребами людей, усуспільнення і плановість виробництва, прямий обмін між містом і селом. Головними програмовими засадами анархо-синдикалістів є аполітичність, антикапіталізм, заперечення централізму і несприйняття профсоюзної бюрократії, передача підприємств трудовим колективам, розподіл благ в залежності від виконаної роботи, відмова від планування майбутнього суспільства. Анархо-індивідуалізм є найрадикальнішою течією анархізму, базується на теорії абсолютної свободи особистості. “Індивідуалісти” вважали, що разом з матеріальним задоволенням усіх людських потреб звільнена людська особа дедалі більше розцінюватиме себе як єдиний смисл процесу суспільної організації. Тому вони заперечували комуну як таку, що є обтяжливою для особистості.

Сучасні анархісти активно використовують теми екології, антиімперіалізму, протидії різним формам дискримінації. У своїй діяльності вступають в вуличні бійки з неонацистами та міліцією, інколи здійснюють напади на державні установи.

Фашизм — ідейно-політична течія, що сформувалася в 1919 р. на базі категоріального синтезу концепції нації як вищої і одвічної реальності та догматизованого принципу соціальної справедливості. Головне ідейне гасло фашизму — корпоративна єдність нації, що заснована на спільності крові, раси і гарантом якої у свою чергу виступає фашистська держава. Ідеологія фашизму передбачала усунення всіх чинників, які загрожували здійсненню принципу колективної етнокультурної ідентичності: індивідуалізму і лібералізму, абстрактних демократичних цінностей, асоціальних проявів тощо [5]. Ідеологом виступив італієць Беніто Муссоліні.

Нацизм або націонал-соціалізм — назва німецького фашизму, що походить від назви Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, яка була утворена 1919 р. Для ідеології нацизму характерні: расизм, шовінізм, антидемократизм, елітизм, зовнішньополітичний експансіонізм, марення про світове панування. Ідеологом виступив Адольф Гітлер. Проповідуючи ідеї зверхності арійської раси над іншими, людоненависництво, культ сили, боротьби за розширення “життєвого простору” для “вищої раси”, нацисти в практичній політичній діяльності керувалися принципом: “Мета виправдовує засоби” [5].

Після Другої світової війни за підсумками Нюрнберзького судового процесу були засуджені злочини фашистських політичних режимів. Рішення стосувалося не тільки політичної практики, фашизм і нацизм заборонялися як ідеологія.

Під час дослідження автор прийшов до наступних висновків:

– Головною передумовою соціальної інтеграції є суспільна ідеологія, що формується під час взаємодії держави і суспільства. Лише вона формує спільні погляди, ідеї, оцінки, об'єднує спільний інтерес.

– Факторами формування ідеології інтеграції в Україні є: створення розвиненої політичної нації на базі етнічного ядра, формування національної ідеї, підвищення ефективності діяльності державних інститутів та демократизація суспільного процесу.

– Не можна допустити, щоб українське суспільство опанували крайні ліві та праві ідеології — анархізм, комунізм, фашизм та нацизм. Прихід до влади носіїв цих ідеологій призводить до встановлення людоненависницьких режимів.

Література

1. Социологическая энциклопедия / [редактор-координатор Осипов Г. В.]. — М.: Норма, 2006. — 488 с.
2. Гавра Д. П. Социальные институты // Гавра Д. П. / on-line библиотека [електронний ресурс] <http://www.xserver.ru/user/sozin/>
3. Рыбаков В. А. К вопросу о роли идеологии в современном государстве // Рыбаков В. А. / История идей и идеологий — 1998: [електронний ресурс] <http://ideology.ru/app/rs/ide/00000140.htm>
4. Антонюк О. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів (продовження) // Антонюк О. / Персонал. — 2007. — № 11: [електронний ресурс] <http://personal.in.ua/article.php?id=604>
5. Політологічний енциклопедичний словник / [за редакцією Шемшученка Ю. С., Бабкіна В. Д., Горбатенка В. П.]. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
6. Дейвіс Н. Європа. Історія // Дейвіс Н. / Ізборник: [електронний ресурс] <http://litopys.org.ua/rizne/davis2.htm>

К. С. Гречаний

аспірант

кафедра політології Інститута соціальних наук

ОНУ імені І. І. Мечникова

кв. 34, проспект Шевченко 8/6, г. Одеса, 65058, Україна

тел. +38 067 7825868,

e-mail: djonny1929@ukr.net

РОЛЬ ИДЕОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Резюме

Статья посвящена исследованию идеологических факторов, которые способствуют процессам социальной интеграции. Акцентируется внимание на компонентах идеологии, которые необходимы для интеграции украинского общества. Исследование также направлено на анализ тех идеологий, которые являются деструктивными и связаны с рисками раскола или упадка нашего социума.

Ключевые слова: идеология, общество, социальная интеграция.

K. S. Grechaniy

Odessa National University named after I. I. Mechnikov,
Institute of Social Sciences,
Postgraduate student of department of political science
24/26, Frantsuzsky Bulvar, Odessa, 65058, Ukraine
tel. +38 067 7825868,
e-mail: djonny1929@ukr. net

**THE ROLE OF IDEOLOGY IN THE PROCESS OF SOCIAL
INTEGRATION**

Summary

The article is devoted to the research of the ideological factors which favour the social integration processes. Author pays attention to the ideological components which are needed for the integration of the Ukrainian society. The research is also directed to the analysis of the ideologies which are destructive and cause the threat of the division or decline of our society.

Key words: ideology, society, social integration.